

Kieliverkosto (<https://www.kieliverkosto.fi/fi>)

Nationalismi ja suomen kielen asema

Kansallisella heräämisellä ja kansallisen tietoisuuden vahvistumisella oli keskeinen rooli 1800-luvulla, kun Suomen suuriruhtinaskunnassa alkoi olla pyrkimyksiä suomalaisuuden ja suomen kielen aseman edistämiseksi ja Suomi alkoi etsiä itseään kansana, *nationa*. Sana *natio* on viaton latinankielinen sana, jonka merkitys on 'kansa, kansanheimo'. Tähän sanaan pohjautuva termi **nationalismi on sen sijaan useimmissa yhteyksissä ruma sana, vaikka se voisi yhtä lailla olla sisällöltään neutraali tai positiivinen. Se on kulttuurinen ja poliittinen käsite, jonka ilmentymät eri aikoina näyttävät eri tavoin. Sanojen merkitys nousee aina käyttöyhteyksistä, siitä, missä kontekstissa ja missä tarkoituksessa sanaa käytetään. Suhtautuminen suomen kieleen **nationalistisessa hengessä on sekin vaihdellut eri aikoina ja eri ryhmien keskuudessa. Tässä kolumnissa pohditaan sitä, missä määrin suomen kielen aseman puolustamisen voi liittää tai olla liittämättä nationalismiin.****

Julkaistu: 11. lokakuuta 2018 | Kirjoittanut: Pirkko Nuolijärvi

Suomen kielen aseman historiallista taustaa

Kirjoitetun suomen kielen elämä alkoi 1500-luvulla, kun luterilaisen reformaation hengen mukaisesti Euroopassa ryhdyttiin korostamaan kansojen omien kielten käyttöä latinan käytön asemesta. Tällöin alkoi myös suomen kirjakielen luominen, mutta tällä ei ollut tekemistä kansallistunteen tai kansallismielisyyden kanssa, koska Suomen kansaa ei nykyisessä mielessä ollut. Oli suomen ja ruotsin eri murteita puhuvia ryhmiä, eikä Ruotsin itäinen osa ollut Suomi sellaisena kuin me sen nykyisin tunnemme, ei alueena eikä henkisesti. Suomen kielen merkityksen korostamisessa oli pikemminkin kyse siitä, miten kansa saadaan sidotuksi luterilaisen kirkon ja sitä väylää myöten myös yhä tiiviimmin Ruotsin valtakunnan osaksi. Suomen kielen käyttö ei siten ollut suomenkielisen kansan näkyvä vaatimus, vaan hengellisten ja maallisten vallanpitäjien intressinä oli saada ihmiset vaikutusvaltansa piiriin.

Kansallisella heräämisellä ja kansallisen tietoisuuden vahvistumisella oli erityisen keskeinen rooli 1800-luvulla, kun Suomen suuriruhtinaskunnassa alkoi olla pyrkimyksiä suomalaisuuden ja suomen kielen aseman edistämiseksi ja Suomi alkoi etsiä itseään kansana, *nationa*. Näillä pyrkimyksillä oli taustansa kansainvälisessä ilmapiirissä; liberaalit virtaukset vaikuttivat

Suomenkin oloihin 1830-luvulta lähtien, jolloin yhdistykset ja seurat alkoivat omaksua kansallisia ja yhteiskunnallisia tunnuksia. Radikaalista nationalistisesta kielipolitiittisesta toiminnasta ei kuitenkaan tuolloin ollut täällä kysymys.

1860-luvulta lähtien toiminta muuttui radikaalimmaksi. Nationalistiset virtaukset ja kansallisen itsetunnon herääminen näkyivät siinä, että yhteiskunnassa vähemmän arvostetun suomen kielen asemaa ryhdyttiin parantamaan yhteiskunnan kaikilla lohkoilla. Tässä liikkeessä ylioppilasnuorison asema oli merkittävä. Sitten sivistyneistön rooli oli kansainvälisestäkin tarkasteltuna ainutlaatuinen, kun sivistyneistö edisti suomen kielen aseman parantamista, vaikka se oli ruotsinkielistä tai oli saanut koulutuksensa ruotsin kielellä. Toki oppineiden piirissä oli myös niitä, joiden mielestä suomi ei sopinut monipuolisesti käytettäväksi kulttuurikieleksi. Kotikieli ruotsi vaihtui suomeen monissa perheissä tai vähintäänkin sitä opeteltiin laajemmin kuin ennen. Kansakoululaitoksella ja Helsingin yliopistolla oli suomen kielen aseman vahvistamisessa tärkeä rooli. Vähitellen yhä useampia oppiaineita saattoi opiskella suomen kielellä, ja suomea kehitettiin tieteen kielenä. Hallinnon kielenä suomea käytettiin yhä laajemmin.

Toiminta suomen kielen oikeuksien ja sen käytön lisäämisen puolesta oli osa suomalaista nationalismia, mitä voitiin pitää oikeutettuna niin kauan kuin oli kysymys suomenkielisten yksilöiden oikeudesta omaan kieleen koulutuksessa ja yhteiskunnallisessa elämässä. Missä vaiheessa taistelu oman kielen puolesta sitten saa negatiivisia painotuksia? Siinä vaiheessa, kun oikeuksia saaneet alkavat enemmistönä suorastaan halveksia muita kieliä ja kulttuureja sekä rajoittaa niiden käyttöä. Näin Suomessa tapahtui esimerkiksi 1930-luvulla, kun suomenkieliset kieliaktivistit pyrkivät kaventamaan ruotsin kielen asemaa ja ruotsinkielisten kielellisiä oikeuksia yhteiskunnassa.

Suomen kielen käytön puolustaminen nykyään

Suomen kieli kansalliskielenä ja enemmistökielenä on vuosikymmenien ajan ollut kaikilla yhteiskunnan alueilla käyttökelpoinen kieli. Sen asemaa ei juuri ole julkisessa keskustelussa kyseenalaistettu. 2000-luvulla tilanne on jossain määrin muuttunut, vaikka suomen kielen juridinen asema Suomessa on yhtä vahva kuin aiemminkin ja yhtenä Euroopan unionin kielenä suomi on ainakin periaatteessa tasa-arvoinen muiden unionin kielten kanssa. Miten suhde tähän kansalliskieleen on nykyoloissa kuitenkin toinen kuin aikaisemmin?

Nationalistiset, konflikteja herättävät virtaukset ja puolueet ovat viime vuosina nousseet Euroopan maiden poliittiselle kartalle. Julkisessa keskustelussa on Suomessakin ääniä, jotka korostavat ”meidän” ja ”muiden” eroa ja erilaista asemaa tässä maassa. Suomen kieli ei kuitenkaan ole noussut nationalististen liikkeiden aatemaailman keskeiseksi sisällöksi. Kysymys on niiden piirissä politiikasta, ei kielipolitiikasta eikä kulttuurista. Tämän ajan nationalistisia liikkeitä ei siten voi rinnastaa siihen kansalliseen liikehdintään, joka oli tyypillistä kansallisen heräämisen ajalle Suomen suuriruhtinaskunnassa. Silloin oli kysymys vähemmistöasemassa olevien suomenkielisten tietoisuuden ja kansallistunnon nostamisesta Venäjän valtakunnassa, kun taas nykyisessä nationalistisessa ajattelussa on kyse siitä, että suomalaisuuden katsotaan kuuluvan vain suomenkieliselle valtaväestölle. Nykyiset nationalistiset voimat asettavat kansanryhmät vastakkain ja tahtovat nähdä maailman ”puhtaana”, mitä se puhtaus ikinä sitten onkaan. Siihen puhtauteen eivät muut kieletkään sovi.

Suomen kielen puolesta käyty taistelu liittyi aiemmin kansallisvaltion rakentamiseen, erottumiseen valtakielestä ja -kulttuurista, Ruotsin tai Venäjän osana. Kun nykyisin keskustellaan suomen kielen käytöstä ja suomen kielen roolista eri elämänalueilla, siinä ei ole nationalistisia

painotuksia. Suomen kielen puolustaminen ei ole taistelua muita maita tai kieliä vastaan, vaan keskustelussa korostetaan suomenkielisen ja suomea oppivan yksilön oikeutta käyttää omaa kieltään. Nykyinen tarkastelu nousee siitä, että globalisaation voimistuessa kansainvälisessä kanssakäymisessä tarpeellinen englannin kieli on eräillä elämänaloilla syrjäyttänyt tai syrjäyttämässä suomen kielen. Tätä tapahtuu eri tieteenaloilla, korkeakouluopetuksessa ja yrityksissä. Kysymys on nykyään siitä, säilyykö suomen kieli tulevaisuudessa kaikilla elämänaloilla käytettävänä kielenä.

Nykyisessä suomen kielen puolustamisessa keskeinen ja reaali maailman huomioon ottava piirre on se, että kaikilla elämänaloilla korostetaan rinnakkaiskielisyttä. Vaikka kansainvälinen toimintayhteisö vaatii yhteisen *lingua franca*n käyttöä, sen rinnalla tulee käyttää muita kieliä ja suomalaisessa ympäristössä suomen kieltä. Kysymys suomen kielen käytöstä on siten pragmaattinen, ei arvottava eikä vastakkaisuuksia hakeva, puhumattakaan siitä että siinä olisi mitään nationalistista sanan huonoimmassa merkityksessä.

Kun 1800-luvun lukeneisto kehitti suomen kieltä ja teki työtä suomen monialaisen käytön lisäämiseksi, nykysivistyneistö on monilla aloilla havahtunut siihen, että rinnakkaiskielisyys edistää ja tukee sekä suomen kielen että muiden kielten käyttöä. Yksi osoitus siitä on Tieteen termipankki, jonne humanististen tieteiden, yhteiskuntatieteiden ja luonnontieteiden edustajat kokoavat alansa suomenkielisiä termejä ja niiden erikielisiä vastineita, käyttöyhteyksiä ja lähteistöä. Sama halu kehittää oman alan suomen kieltä ja pitää siitä huolta on siis innostanut eri alojen tutkijoita tekemään yhteistyötä. Toinen esimerkki on se, että esimerkiksi lääketieteessä julkaistaan tutkimukset englanniksi, mutta niistä kirjoitetaan myös suomeksi. Ja näyttää siltä, että monilla aloilla juuri parhailla ja kansainvälisessä tiedeyhteisössä tunnustetuilla tutkijoilla on aikaa ja halua kirjoittaa myös suomeksi.

Viime vuosina Suomessa on kuulunut myös sellaisia ääniä, jotka ovat sitä mieltä, että suomi voisi riittää vain kotikieleksi ja kaikkialla muualla käytettäisiin englantia. Näiden ajattelijoiden mukaan englannin tulisi olla myös yksi Suomen virallisista kielistä. Ja kuinkas muuten, tätä näkemystä perustellaan talouden ja yritysten elämän helpottamisella. Jos nationalismi pahimmillaan on kuuro muiden kielten ja kulttuurien äänille, suomen kielen väheksyjät ovat kuuroja ja sokeita oman kulttuurinsa ja kielensä suhteen ja maailman kielidiversiteetin suhteen. Aivan samoin kuin monissa valtioissa korostetaan oikeutta vain yhteen kieleen, valtakieleen, nämä äänet menevät vielä pidemmälle; heidän näkemyksensä mukaan yksi valtakieli voi mainiosti peittää laajemmankin alueen. Tälle ilmiölle on vaikea löytää sopivaa nimeä; nationalismista ei ole kyse, mutta jollain kummalla tavalla tällainen valtakielen suosiminen on sukua nationalistiselle ajattelulle, jonka mukaan kaikkien pitäisi puhua samaa kieltä ja olla muutenkin samanlaisia.

Lopuksi

Kieli on aina poliittisesti herkkä alue ja kieliä käytetään myös tarkoituksella lyömään juopaa eri ryhmien välille. Maltillisinta suhde kieleen on silloin, kun vakaisissa oloissa arvostetaan omaa kieltä, eikä tällä arvostuksella ole mitään tekemistä nationalismin kanssa. Isänmaanrakkaus, suomen kielen puolustaminen ja kansallistunto ei siis ole yhtä kuin nationalismi. Se on sitä paitsi hyvin usein varsin arkinen asia, eivätkä ihmiset – ainakaan suuri osa suomalaisista – näillä tunteillaan erityisemmin elämiä. Sen sijaan kiihkoinen katsomus oman kielen ja kansanryhmän paremmuudesta liittyy aina vahvasti nationalistisiin äärivirtauksiin.

Suomen kieltä ei koskaan soisi käytettävän lyömäaseena ketään vastaan; se ei ole hienempi eikä huonompi kuin muut kielet, mutta sen monipuolinen käyttö on iloksi ja hyödyksi kaikille tässä maassa eläville. Suomen kielessä ei myöskään ole mitään väheksyttävää. Sitä on aina käytetty monella tavalla, joten tässä mielessä mikään ei ole erilaista kuin ennen; maassa on vain enemmän kuin aiemmin eritaustaisia ja erikielisiä ihmisiä, jotka puhuvat ja kirjoittavat suomea. Oikeus suomeen ei siten ole vain niiden suomenkielisten oikeus, jotka ovat imeneet tätä rakasta kieltä jo lapsesta lähtien, vaan suomi kuuluu kaikille, jotka sitä täällä haluavat oppia ja käyttää. Itsetunnoltaan vahvan nation sisälle mahtuu aina muitakin kieliä ja erilaisista taustoista olevia erikielisiä ihmisiä, joiden yhteinen kieli tässä yhteiskunnassa on suomi.

Kirjoittaja on suomen kieltä tutkiva sosiolingvisti, joka on kiinnostunut kielipolitiikasta ja sen vaikutuksista ihmisten elämään.

Kirjallisuutta

Ihalainen, Pasi; Nuolijärvi, Pirkko & Saarinen, Taina (tulossa) *Kamppailua tilasta ja vallasta: kieli- ja kielikoulutuspolitiikan historiallisesti kierrätetyt diskurssit.*

Lehtonen, Mikko; Löytty, Olli & Ruuska, Petri (2004) *Suomi toisin sanoen.* Tampere: Vastapaino.

Liebkind, Karmela (1988) *Me ja muukalaiset – ryhmäraajat ihmisten suhteissa.* Helsinki: Gaudeamus.

Liikanen, Ilkka (1995) *Fennomania ja kansa. Joukkojärjestäytymisen läpimurto ja Suomalaisen puolueen synty.* Historiallisia Tutkimuksia 191. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura.

Manninen, Juha (2000) *Valistus ja kansallinen identiteetti. Aatehistoriallinen tutkimus 1700-luvun Pohjolasta.* Historiallisia Tutkimuksia 210. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Niiniluoto, Yrjö (1957) *Mitä on olla suomalainen.* 2. painos. Helsinki: Otava.

Suomen kielen tulevaisuus. Kielipoliittinen toimintaohjelma 2009. Kirjoittajat: Auli Hakulinen, Jyrki Kalliokoski, Salli Kankaanpää, Antti Kanner, Kimmo Koskeniemi, Lea Laitinen, Sari Maamies ja Pirkko Nuolijärvi. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen verkkojulkaisuja 7. Helsinki: Kotimaisten kielten tutkimuskeskus. <http://scripta.kotus.fi/www/verkkojulkaisut/julk7/> (<http://scripta.kotus.fi/www/verkkojulkaisut/julk7/>)

Tieteen termipankki. <http://tieteentermipankki.fi/wiki/Termipankki:Etusivu> (<http://tieteentermipankki.fi/wiki/Termipankki:Etusivu>)

Artikkeliin viittaaminen

Nuolijärvi, P. (2018). Nationalismi ja suomen kielen asema. *Kieli, koulutus ja yhteiskunta*, 9(6). Saatavilla: <https://www.kieliverkosto.fi/fi/journals/kieli-koulutus-ja-yhteiskunta-lokakuu-2018/nationalismi-ja-suomen-kielen-asema> (<https://www.kieliverkosto.fi/fi/journals/kieli-koulutus-ja-yhteiskunta-lokakuu-2018/nationalismi-ja-suomen-kielen-asema>)